

**QARINDOSHCHILIK TERMINLARINING LINGVOMADANIY
VA DIALEKTAL XUSUSIYATLARI.****ЛИНГВИСТОКУЛЬТУРНЫЕ И ДИАЛЕКТИЧЕСКИЕ
ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОВ РОДСТВА.****LINGUISTOCULTURAL AND DIALECTICAL FEATURES OF
KINSHIP TERMS.**

Olloyarova Umida Rustam qizi

Urganch innovatsion universiteti magistranti.

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda o‘zbek tilidagi qarindoshchilik terminlarining lingvomadaniy hamda dialektal xususiyatlari tahlil qilinadi. Qarindoshchilikka oid so‘zlarning xalqning urf-odatlarini, an‘analari va ijtimoiy munosabatlari bilan uzviy bog‘liqligi yoritiladi. Shuningdek, o‘zbek tilining turli shevalarida qo‘llaniladigan qarindoshchilik terminlarining fonetik, leksik va semantik jihatlari o‘rganiladi. Tadqiqot jarayonida qarindoshchilik terminlarining milliy madaniyatni aks ettiruvchi muhim til birliklari ekanligi hamda ularning hududiy farqlari orqali til boyligini namoyon etishi ilmiy asosda tahlil qilinadi. Natijada qarindoshchilik terminlarining lingvomadaniy mazmuni, ularning nutq jarayonidagi o‘rni va shevalardagi qo‘llanish xususiyatlari yuzasidan muhim ilmiy xulosalar chiqariladi.

Kalit so‘zlar: qarindoshchilik terminlari, lingvomadaniyat, dialekt, sheva, o‘zbek tili, milliy madaniyat, leksik-semantik xususiyatlar, til va madaniyat, qarindoshlik munosabatlari, hududiy til xususiyatlari.

Аннотация: В данном исследовании анализируются лингвокультурные и диалектные характеристики терминов родства в

узбекском языке. Подчеркивается неразрывная связь между родственными словами и обычаями, традициями и социальными отношениями народа. Также изучаются фонетические, лексические и семантические аспекты родственных терминов, используемых в различных диалектах узбекского языка. В ходе исследования научно анализируется тот факт, что родственные термины являются важными языковыми единицами, отражающими национальную культуру, и что они демонстрируют языковое богатство через свои территориальные различия. В результате сделаны важные научные выводы относительно лингвокультурного содержания родственных терминов, их роли в речевом процессе и особенностей их использования в диалектах.

Ключевые слова: родственные термины, лингвокультурный, диалект, узбекский язык, национальная культура, лексико-семантические особенности, язык и культура, родственные отношения, региональные языковые особенности.

Abstract: This study analyzes the linguocultural and dialectal characteristics of kinship terms in the Uzbek language. The inextricable link between kinship words and the customs, traditions, and social relations of the people is highlighted. The phonetic, lexical, and semantic aspects of kinship terms used in different dialects of the Uzbek language are also studied. In the course of the study, the fact that kinship terms are important language units reflecting national culture and that they demonstrate linguistic richness through their territorial differences is scientifically analyzed. As a result, important scientific conclusions are drawn regarding the linguocultural content of kinship terms, their role in the speech process, and the features of their use in dialects.

Keywords: language and culture, kinship relations, regional language features. kinship terms, linguocultural, dialect, dialect, Uzbek language, national culture, lexical-semantic features

Kirish. Til jamiyat hayotining eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biri bo‘lib, u xalqning madaniyati, urf-odatlari, dunyoqarashi va turmush tarzini o‘zida aks ettiradi. Har bir xalq tilida shu xalqning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy munosabatlari hamda milliy qadriyatlari ifodalanadi. Shu jihatdan qaralganda, qarindoshchilik terminlari ham tilning muhim leksik qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat qarindoshlik munosabatlarini ifodalovchi so‘zlar tizimi, balki xalqning oilaviy munosabatlari, ijtimoiy tuzilishi va madaniy an‘analarini aks ettiruvchi muhim til birliklaridir.

O‘zbek tilida qarindoshchilikka oid terminlar juda boy va rang-barang bo‘lib, ular xalqning ko‘p asrlik tarixiy tajribasi, ijtimoiy hayoti va madaniy qadriyatlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Qarindoshchilik terminlari orqali oila a‘zolari o‘rtasidagi munosabatlar, avlodlar davomiyligi hamda jamiyatdagi ijtimoiy aloqalar ifodalanadi. Masalan, ota, ona, aka, opa, uka, singil, bobo, buvi, tog‘a, amma, xola kabi so‘zlar nafaqat qarindoshlikni bildiradi, balki hurmat, mehr-muhabbat va ijtimoiy mas‘uliyat kabi tushunchalarni ham o‘zida mujassamlashtiradi.

Lingvomadaniyat nuqtai nazaridan qarindoshchilik terminlari xalqning milliy mentaliteti, qadriyatlari va an‘analarini ifodalovchi muhim til birliklaridan biridir. Ular xalqning oila institutiga bo‘lgan munosabatini, avlodlar o‘rtasidagi hurmat va e‘tibor tizimini ham namoyon etadi. O‘zbek xalqida qarindoshlik munosabatlari nihoyatda muhim ijtimoiy qadriyat hisoblanganligi sababli, bu so‘zlar tilimizda keng qo‘llanadi va boy semantik tizimga ega.

Shu bilan birga, o‘zbek tilining turli hududlarida qarindoshchilik terminlari shevalarga xos fonetik, leksik va semantik xususiyatlar bilan ham namoyon bo‘ladi. Har bir hududda ayrim qarindoshlik terminlarining o‘ziga xos shakllari yoki muqobil variantlari uchraydi. Bu esa o‘zbek tilining dialektal boyligini ko‘rsatadi. Shevalarda uchraydigan bunday farqlar tilning tarixiy

taraqqiyoti, hududiy madaniyat hamda ijtimoiy muhit bilan bog‘liq holda shakllangan.

Mazkur tadqiqot ishida qarindoshchilik terminlarining lingvomadaniy va dialektal xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi o‘zbek tilida qarindoshchilik terminlarining madaniy mazmunini, ularning nutq jarayonidagi o‘rnini hamda turli shevalarda qo‘llanish xususiyatlarini aniqlashdan iboratdir. Shu bilan birga, ushbu terminlarning leksik-semantik xususiyatlari, milliy madaniyat bilan bog‘liqligi hamda hududiy til ko‘rinishlaridagi farqlari ham tadqiqot doirasida o‘rganiladi.

Ushbu mavzuni o‘rganish o‘zbek tilshunosligida qarindoshchilik terminlari tizimini yanada chuqurroq tahlil qilish, ularning lingvomadaniy mohiyatini ochib berish hamda o‘zbek tilining dialektal boyligini ilmiy asosda yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Qarindoshchilik terminlari tilning eng qadimiy va muhim leksik qatlamlaridan biri hisoblanadi. Har bir xalq tilida qarindoshlik munosabatlarini ifodalovchi alohida so‘zlar tizimi mavjud bo‘lib, ular xalqning ijtimoiy hayoti, oilaviy munosabatlari va madaniy qadriyatlari bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘zbek tilida ham qarindoshchilik terminlari juda boy bo‘lib, ular oila a‘zolari o‘rtasidagi turli darajadagi qarindoshlik munosabatlarini aniq ifodalab beradi. Bu terminlar lingvomadaniy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, xalqning mentaliteti, urf-odatlar va an‘analarini aks ettiradi.

Avvalo, qarindoshchilik terminlari lingvomadaniy jihatdan tahlil qilinganda, ularning xalqning milliy qadriyatlari bilan uzviy bog‘liqligi ko‘zga tashlanadi. O‘zbek xalqida oila va qarindoshlik munosabatlari juda muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Shu sababli qarindoshchilik terminlari tilimizda keng qo‘llanadi va boy semantik tizimga ega. Masalan, “ota”, “ona”, “aka”,

“opa”, “uka”, “singil”, “bobo”, “buvi”, “tog‘a”, “amma”, “xola”, “jiyan” kabi so‘zlar nafaqat qarindoshlikni bildiradi, balki hurmat, mehr-oqibat, ehtirom kabi ma‘nolarni ham o‘zida mujassamlashtiradi. Ayniqsa, katta avlod vakillariga nisbatan ishlatiladigan terminlar o‘zbek xalqining hurmat-ehtiromga asoslangan ijtimoiy munosabatlarini ifodalaydi.

Lingvomadaniy nuqtai nazardan qarindoshchilik terminlari xalqning urf-odatlari va marosimlari bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Masalan, to‘y, sunnat to‘yi, beshik to‘yi kabi marosimlarda qarindoshlar o‘rtasidagi munosabatlarni ifodalovchi terminlar keng qo‘llanadi. Bunday marosimlarda “kuyov”, “kelin”, “qaynona”, “qaynota”, “ovsin”, “bo‘ja” kabi terminlar faol ishlatiladi va ular orqali qarindoshlik munosabatlari yanada mustahkamlanadi. Bu holat qarindoshchilik terminlarining nafaqat til birliklari, balki muhim madaniy tushunchalar ekanligini ham ko‘rsatadi.

Qarindoshchilik terminlarining yana bir muhim jihati ularning dialektal xususiyatlari bilan bog‘liqdir. O‘zbek tilining turli hududlarida ayrim qarindoshlik terminlari o‘ziga xos fonetik va leksik variantlarda qo‘llanadi. Bu holat o‘zbek tilining boy dialektal tizimini namoyon etadi. Masalan, ayrim hududlarda “buvi” so‘zi o‘rniga “buvijon” yoki “ena”, “ota” o‘rniga esa “dada” yoki “ada” shakllari qo‘llanadi. Shuningdek, ayrim shevalarda qarindoshlik terminlarining talaffuzi yoki ma‘no doirasi ham farq qilishi mumkin.

Xorazm, Farg‘ona vodiysi, Qashqadaryo-Surxondaryo va boshqa hududlar shevalarida qarindoshchilik terminlarining turli variantlari uchraydi. Masalan, Xorazm shevalarida ayrim qarindoshlik terminlari o‘ziga xos fonetik shakllarda qo‘llanadi. Bu esa hududiy til xususiyatlari bilan bog‘liq holda shakllangan. Bunday dialektal farqlar o‘zbek tilining tarixiy taraqqiyoti va hududiy rivojlanish jarayonini aks ettiradi.

Shuningdek, qarindoshchilik terminlari nutq madaniyatida ham muhim o‘rin tutadi. O‘zbek xalqida katta yoshdagilarga hurmat bilan murojaat qilish an‘anasi mavjud bo‘lib, bunda qarindoshlik terminlari ko‘pincha murojaat shaklida ham qo‘llanadi. Masalan, begona kishilarga ham “opa”, “aka”, “xola”, “amaki” kabi so‘zlar bilan murojaat qilish odati mavjud. Bu esa qarindoshchilik terminlarining semantik doirasi kengayib, ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi umumiy murojaat shakliga aylanganini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, qarindoshchilik terminlari o‘zbek tilining muhim leksik qatlamini tashkil etadi. Ular nafaqat qarindoshlik munosabatlarini ifodalash vazifasini bajaradi, balki xalqning milliy madaniyati, urf-odatlarini va ijtimoiy qadriyatlarini ham aks ettiradi. Shu bilan birga, bu terminlar turli shevalarda o‘ziga xos shakllarda namoyon bo‘lib, o‘zbek tilining dialektal boyligini ko‘rsatadi. Qarindoshchilik terminlarini lingvomadaniy va dialektal jihatdan o‘rganish o‘zbek tilshunosligida muhim ilmiy ahamiyatga ega bo‘lib, til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Xulosa. Qarindoshchilik terminlari o‘zbek tilining muhim va qadimiy leksik qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ular orqali oila a‘zolari o‘rtasidagi qarindoshlik munosabatlari, ijtimoiy aloqalar hamda avlodlar o‘rtasidagi bog‘liqlik ifodalanadi. O‘zbek tilida qarindoshchilik terminlari juda boy bo‘lib, ular xalqning ko‘p asrlik tarixiy tajribasi, turmush tarzi, urf-odatlarini va milliy qadriyatlari bilan chambarchas bog‘liq holda shakllangan.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, qarindoshchilik terminlari nafaqat qarindoshlik munosabatlarini bildiruvchi til birliklari, balki muhim lingvomadaniy tushunchalar hamdir. Ular orqali o‘zbek xalqining oila institutiga bo‘lgan munosabati, katta avlodga hurmat, kichiklarga mehr-oqibat kabi milliy qadriyatlari namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan qarindoshchilik

terminlari til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiruvchi muhim vosita hisoblanadi.

Shuningdek, o'zbek tilining turli hududlarida qarindoshchilik terminlari shevalarga xos fonetik, leksik va semantik xususiyatlar bilan qo'llanadi. Bu esa o'zbek tilining boy dialektal tizimga ega ekanligini ko'rsatadi. Turli hududiy shevalarda qarindoshchilik terminlarining o'ziga xos variantlari mavjud bo'lib, ular tilning tarixiy rivojlanishi va hududiy madaniyat bilan bog'liq holda shakllangan.

Umuman olganda, qarindoshchilik terminlarini lingvomadaniy va dialektal jihatdan o'rganish o'zbek tilshunosligida muhim ilmiy ahamiyatga ega. Bunday tadqiqotlar til birliklari orqali xalqning madaniyati, urf-odatlari va ijtimoiy munosabatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Shu bilan birga, qarindoshchilik terminlarini o'rganish o'zbek tilining leksik boyligini, uning hududiy xususiyatlarini hamda til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy asosda yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Shavkat Rahmatullayev. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet nashriyoti.

A. G'ulomov. O'zbek tilining grammatikasi. – Toshkent: Fan nashriyoti.

N. Mahmudov. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi.

E. Begmatov. O'zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: Fan.

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent.

Sh. Safarov. Til va tafakkur masalalari. – Toshkent.

B. O'rinboyev. O'zbek shevalari leksikasi. – Toshkent.

